

Társadalmi tőkék Szelényi Iván trilógiájában: értelmiségiek és vállalkozók a szocializmusban és a posztszocialista kapitalizmusban

Szelényi Iván életműve gerincének azt a trilógiát tartja,¹ amelyben az értelmiség és a vállalkozók társadalmi helyzetét, érvényesülési stratégiáit és befolyását elemzi szerzőtársaival a szocialista és a posztszocialista időszakokban. A szocializmus értelmiségéről² és a szocialista vállalkozókról³ szóló munkák után a rendszerváltó értelmiség,⁴ illetve a neopartimoniális,⁵ majd a neoprebendialis⁶ vállalkozók ideáltípusait rajzolják meg Szelényi és szerzőtársai, változatos makroszociológiai elméleti eszköztárat felhasználva elemzéseikben. Tanulmányunk egy középszintű szociológiai elméleti keretben értelmezi újra Szelényi életművét, majd a makroszociológiai síkra visszatérve, néhány kérdést fogalmaz meg az értelmiség és a vállalkozók kortárs helyzetével kapcsolatban.

Társadalmi tőkék: Bourdieu tőkeelméletének kiterjesztése és a tőkekonverziós stratégiák magyarázó erejének növelése

Az értelmiségi és vállalkozói ideáltípusok rekonstrukcióját a trilógia harmadik elemétől, a *Making Capitalism Without Capitalists* című munkától⁷ kezdődően Szelényi által expliciten is felvállalt tőkeelméletre, Pierre Bourdieu kulturális, gazdasági és társadalmi tőkékre és a tőkefajták konvertálhatóságának elméletére alapozzuk.⁸ Bourdieu tőkeelméletét korábbi munkáink⁹ alapján a társadalmi tőke

¹ Szelényi (2002, 2016a)

² A szocializmus értelmiségéről a trilógia első darabja, *Az értelmiség útja az osztályhatalomba* című munka szól. Konrád & Szelényi (1978, 1979, 1989)

³ A szocialista vállalkozókról a trilógia második darabja, az angolul *Socialist Entrepreneurs*, magyarul *Harmadik út?* címen megjelent munka szól. Szelényi et al. (1988, 1992)

⁴ A rendszerváltó értelmiséggel a trilógia harmadik darabja, az angolul *Making Capitalism without Capitalists* címmel megjelent munka foglalkozik. Eyal, Szelényi & Townsley (1998)

⁵ A neopatrimoniális vállalkozókról a trilógia utószavának tekintett (Szelényi 2002, 2016a) *Hogyan legyünk milliárdosok?* című munkában esik szó. Kolosi & Szelényi (2010)

⁶ A neoprebendialis vállalkozókkal a trilógia mondanivalóját a 2010 utáni időszakra érvényesítő munkák foglalkoznak. Csillag & Szelényi (2015); Szelényi (2016b)

⁷ Eyal, Szelényi & Townsley (1998)

⁸ Bourdieu (1984, 1986)

⁹ Füzér 2015.

vonatkozásában terjesztjük ki: a mellett érvelünk, hogy a megkötő, összekötő és összekapcsoló társadalmi tőkefajták megkülönböztetésével a tőkekonverziós stratégiák megragadásának újszerű mezzosztintú elméleti eszköze írható körül, amely ráadásul arra is alkalmas, hogy Szelényi rendszereken átívelő trilógiájának mondanivalóját egységes elméleti keretbe foglalva értelmezze.

A társadalmi tőke három típusának bevezetésére tett javaslat¹⁰ lehetővé tette a társadalmi tőke koncepciója mögött meghúzódó szociológiai elméletekhez történő visszakapcsolódást és egy komplex, robosztus elméleti kidolgozását annak a problémának, hogy miként kapcsolódnak össze a bizalom, a társadalmi normák és a kapcsolathálózatok dimenziói a társadalmi tőke három típusában, a megkötő (*bonding*), az összekötő (*bridging*) és az összekapcsoló (*linking*) társadalmi tőkében (Füzér 2015, 2016).

Első megközelítésben megkötő társadalmi tőkén a szoros bizalmon alapuló, olyan kapcsolathálózatokban rejlő erőforrásokat értjük, mint például a család vagy a baráti kapcsolatok; összekötő társadalmi tőkén, a lazább bizalmi viszonyt igénylő, például munkatársi kapcsolatok lehetséges hasznait (vagy kárait), a civil társadalmi szerveződések erejét; míg összekapcsoló társadalmi tőkén az intézményesített kapcsolatokat, például a választott képviselők és az állampolgárok viszonyaiban megtestesülő lehetőségeket értjük.

Ahogy azt korábbi írásaimban kifejtettem (Füzér 2015, 2016) a megkötő és az összekötő társadalmi tőke megkülönböztetésére az interperszonális bizalom mentén van lehetőség: a megkötő társadalmi tőkét a partikuláris, bizonyos társadalmi csoportok (család, bizonyos etnikai vagy vallási közösségek) határainál lezáruló, szűk bizalmi rádiusz jellemzi, a hozzá kapcsolódó, erős csoportkohéziót adó (*bonding*) együttműködési normákkal. Ezzel szemben az összekötő társadalmi tőke az általánosított interperszonális bizalmon alapul, tágra nyíló rádiusza átível (*bridging*) a társadalmi csoportok határain, és együttműködési normái révén kialakít(hat)ja a spontán társadalmi szerveződések széles körét, valamint egyfajta „társadalmi kenőolajként” a csoportokon belüli és azok közötti együttműködést. Az összekapcsoló társadalmi tőke az interperszonális viszonyoktól elemelkedve a modern társadalmak egyre komplexebb intézményi szférájának működésében mutatkozik meg, az intézményesített bizalomra és az intézményeket működtető, megjelenítő képviselőkbe vetett intézményesített interperszonális bizalomra épülve, e két bizalmi mechanizmuson keresztül mintegy bekötve (*linking*) az állampolgárokat a közintézmények, illetve a laikus felhasználókat az absztrakt (esetenként teljesen deperszonalizált) rendszerek működésébe.

¹⁰ Woolcook (2001: 13-14); Field (2003: 42-43); Halpern (2005: 26-31)

A társadalmi tőke három típusának spontán, illetve intézményesített megnyilvánulási formáiban változatos módon kapcsolódnak össze a bizalmi mintázatok és az együttműködési normák a társadalmi szereplők interakciói során.

1. táblázat. A társadalmi tőke három típusának összefüggése a bizalom formáival és forrásaival

	megkötő (<i>bonding</i>) társadalmi tőke	összekötő (<i>bridging</i>) társadalmi tőke	összekapcsoló (<i>linking</i>) társadalmi tőke
bizalom formái	partikuláris interperszonális bizalom	általánosított interperszonális bizalom	intézményi bizalom és intézményesített interperszonális bizalom
bizalom forrásai	<ul style="list-style-type: none"> - kötődő nevelés (ősbizalom) - indirekt szocializáció (család, kortárs csoportok, média) - közösségi normák - rendies társasági életbeli szocializáció 	<ul style="list-style-type: none"> - kulturális szokások - direkt szocializáció (iskola, munkahely) - csoportélmények - kooperatív készségek formális oktatása - csoportmunka 	<ul style="list-style-type: none"> - direkt szocializáció (iskolai oktatás és rejtett tanterv, munkahely szocializáló hatása) - intézmények, technikai rendszerek működőképességének megtapasztalása - politikai szocializáció
együttműködés normái, a megbízhatóság forrásai	<ul style="list-style-type: none"> - altruizmus - szülői odaadás - gyermeki ragaszkodás - párkapcsolati hűség - baráti hűség, lojalitás - családi, rokon, vallási, etnikai közösségi lojalitás - reciprocitás - rendi becsület 	<ul style="list-style-type: none"> - tisztesség - becsületesség - kiszámíthatóság (konvenciókkal kapcsolatos normakövetés) - jó hírnév - jóindulat - elismerés - reciprocitás 	<ul style="list-style-type: none"> - (jog)szabálykövetés - kompetencia (befolyással bírók és nem bírók körében is) - szaktudás - fiduciárius felelősség - presztízs - tekintélytisztelt - hagyománytisztelt - hivatásrendi konvenciók - méltányosság
személyiségjegyek	<ul style="list-style-type: none"> - önbizalom - megküzdési képesség - magabiztosság - kötődés, elköteleződés - internalizált rendies életvitelmód 	<ul style="list-style-type: none"> - szavahihetőség - igazmondás - tolerancia - udvariasság - türelem - együttműködő készség - spontán társas készség - morális autonómia 	<ul style="list-style-type: none"> - integritás - hitelesség - szubjektív kompetencia

Forrás: Füzér 2015: 11-12.

2. táblázat. A társadalmi tőke három típusának megnyilvánulási formái

	megkötő (bonding) társadalmi tőke	összekötő (bridging) társadalmi tőke	összekapcsoló (linking) társadalmi tőke
a társadalmi tőke megnyilvánulási formája alapvetően előnyös társadalmi hatással	<ul style="list-style-type: none"> - párkapcsolat - barátság - család, rokonság - családi vállalkozások - etnikai közösségek bizonyos csoportjai - vallási közösségek bizonyos csoportjai - rendies társadalmi csoportok 	<ul style="list-style-type: none"> - szomszédság - társasházi lakóközösség - iskolai osztályközösség, osztálytalálkozók - szülői munkaközösség - csapatsport, csoportos edzés - team/brigád alapú munkahely - csapatépítő tréning - társasági élet - önkéntes munka - szívség (viszonya), kaláka - civil szervezetek, mozgalmak - vallási szervezetek - politikai szervezetek - vállalkozások - együttműködő cégek hálózatai - hitel 	<ul style="list-style-type: none"> - közbiztonság - állampolgári jogok és kötelezettségek - képviselői demokrácia - tüntetés, petíció - lobb - szakszervezetek - konzultáció - közszolgáltatások - fejlesztési projektek - adózás - hierarchikus, bürokratikus szervezetek (pl. kormányzati szervek, állami vállalat, iskola, egyetem, kórház, hadsereg, egyház) - e-megoldások
a társadalmi tőke megnyilvánulási formája előnytelen társadalmi hatással	<ul style="list-style-type: none"> - családon belüli erőszak - gyermekek szexuális bántalmazása - szexuális erőszak (ismerős elkövetővel) - etnikai vagy vallási konfliktusok 	<ul style="list-style-type: none"> - iskolai zaklatás - munkahelyi zaklatás - cyber zaklatás - rossz szomszédság - uzsora (szegényegyedben) - intolerancia - előítélet - totalitárius besűgés - kartell - bűnszövetkezet - polgárháború 	<ul style="list-style-type: none"> - korrupció - nepotizmus - patrónus-kliensi kapcsolatok - diszkrimináció - ügyvédi, orvosi, gyógyási titoktartási kötelezettség megszegése - nomenklatúra - az állampolgár megbízhatóságának totalitárius igénye
a társadalmi tőke hiánya, vagy erodálódása	<ul style="list-style-type: none"> - egyszülős családok - időskori izoláció - totalitárius atomizálódás - szorongás - önbizalomhiány - agresszió 	<ul style="list-style-type: none"> - familizmus - munkanélküliséghez kapcsolódó izoláció - szórakoztatóipar izoláló hatása (tévésés, számítógépes játékok) - a cégműködtetés jogszabályainak sűrű változásai - körbetartozások - defenzív vezetés - gyanakvás, rosszindulat 	<ul style="list-style-type: none"> - adóelkerülés - védelmi és biztonsági piac bővülése - rendszerellenes protest - parokiális politikai kultúra terjedése - Politikmüdigkeit (elfordulás a politikai intézményektől)
a társadalmi tőke fejlesztése, vagy gyarapodása	<ul style="list-style-type: none"> - szülői képességfejlesztés biztos kezdet programokban - kapcsolatépítő IKT: Skype, közösségi oldalak, chat-applikációk 	<ul style="list-style-type: none"> - gyalogosbarát utcák - kötelező közösségi szolgálat - szomszédsági kapcsolatok erősödése (pl. community coaching keretében) 	<ul style="list-style-type: none"> - állampolgári ismeretek - kötelező közösségi szolgálat - részvételi módszerek a fejlesztéspolitikában (pl. Community Led Local Development)

Elemzési keretünk alkalmas arra, hogy a Szelényi és szerzőtársai által elemzett kollektív társadalmi aktorok, az értelmiségiek és a vállalkozók tőkefehalmozási és tőkekonverziós stratégiáit értelmezzük a strukturális kényszerek és lehetőségek változó viszonyai közepette.

Az értelmiségiek tőkekezletei és tőkekonverziós stratégiái a szocialista és a posztoszocialista időszakban

Az *Értelmiség útja az osztályhatalomhoz* című könyvben¹¹ és a szintén közösen írt *Az új lakótelepek szociológiai problémái* című kutatási beszámolóban¹² Szelényi Iván és szerzőtársa, Konrád György azt állítják, hogy az 1960-as években és az 1970-es évek első felében az értelmiség sikeresen konvertálta kulturális tőkéjét összekapcsoló társadalmi tőkévé, amikor a racionális redisztribúció ideológiája mentén befolyást szereztek a korszakot uraló szocialista bürokrácia, ezen belül főként a technokrácia köreiben. Megszerzett összekapcsoló társadalmi tőkéjét az értelmiség gazdasági tőkévé is konvertálta: a relatíve magas értelmiségi fizetés mellett lakótelepi lakás kiutaláshoz is hozzájutott ebben a korszakban.

Ennek az összekapcsoló társadalmi tőke-gyapításán alapuló befolyásnak és gazdasági előnyszerzésnek a tükröképe volt az a folyamat, amelynek során az 1970-es évek második felében és az 1980-as években marginalizálódott az értelmiség: nemcsak eltávolodott a befolyásos szereplőktől, hanem szembe is helyezkedett velük, amit a civil társadalom politikai nyelvezete jól érzékeltetett. Bekövetkezett egy ideológiai polarizáció is, amely széttagolta az ellenzéki értelmiségi szerveződésekét. Az ellenzéki értelmiség egy része immáron nem a hazai terepen, hanem a globálissá váló világban befolyással bírókkal kereste a kapcsolatot, és átvette a körükben időközben dominánssá vált neoliberais ideológiát.

A rendszerváltáskor befolyáshoz jutott értelmiség ezt a neoliberais ideológiát érvényesítette, ahogy azt Szelényi és szerzőtársai a *Making Capitalism without Capitalists* című munkájukban¹³ állítják: a privatizáció, a piacositás, a jogállamiság és a demokrácia vezérlelvei mentén vezényelték le az átalakulás politikai és gazdasági vonatkozásait. Az értelmiség azonban a rendszerváltás időszakában összekötő társadalmi tőke építése révén inkább csak a politikai befolyást szerezte meg, a gazdasági tőke gyapításában, így pl. a privatizációban kevés értelmiségi vett részt, és vállalkozóvá is az értelmiségnek csak egy szűk csoportja vált.¹⁴

¹¹ Konrád & Szelényi (1979)

¹² Szelényi & Konrád (1969)

¹³ Eyal, Szelényi & Townsley (1998)

¹⁴ Kolosi & Szelényi (2010)

3. táblázat. Az értelmiség tőkési és konverziós stratégiái az 1960-as évektől az 2010-es évekig

	kulturális tőke	megkötő társadalmi tőke	összekötő társadalmi tőke	összekapcsoló társadalmi tőke	gazdasági tőke
Kádár-korszak szocialista értelmisége, 1960-as évek, 1970-es évek eleje	szak- és transzkontextuális tudás a racionális redisztribúcióhoz kapcsolódóan		kollegiális kapcsolatok a szaktudásra alapító intézmények keretei között	kádári technokrácia szövetségese, befolyás kiépülése, szaktudás intézményeinek kiépülése, szaktudás presztízse	anyagi előnyök, lakásjavak privilégizált csoportja
Kádár-korszak ellenzéki értelmisége, 1970-es évek második felétől 1980-as évek végéig	ideológiai polarizáció, illetve az értelmiség mint civil társadalom	baráti körök mentén kialakuló ellenzéki szerveződések	ideológiai alapú ellenzéki szerveződések, szamizdat, második nyilvánosság	kádári technokráciával kötött szövetség felbomlása, marginalizáció, ellenzéki összefogás hiánya	marginalizáció, ellehetetlenülés nélkül: állásvesztés esetén kvázi redisztributív transzferek
rendszerelváltó értelmiség, 1990-es évek	szak- és transzkontextuális tudás a neoliberalizmushoz kapcsolódóan (piacgazdaság, jogállam, demokrácia)		értelmiségi háttérű politikai pártok	ellenzéki összefogás a tárgyalásos rendszerelváltás során; értelmiségi pártok, értelmiségi politikusok kormányon és ellenzékben	
értelmiség a 2000-es évek óta	szaktudás előtérbe kerülése, transzkontextuális tudás leértékelődése		szakmai társaságok, kamarák	marginalizálódás (politika, vállalatok, projektek), visszaszorulás a tudomány és (felső) oktatás redisztributív intézményeibe	forráskivonás a redisztributív intézményekből

A 2000-es évek óta az értelmiség marginalizálódása tapasztalható: sem a politikában, sem az üzleti életben nem rendelkeznek komolyabb befolyással, az egzisztenciájuk alapját jelentő kulturális, oktatási és tudományos szférából pedig jelentős redisztributív forráskivonás figyelhető meg, ami az értelmiség gazdasági tőkéjének gyengülését hozta magával.

A vállalkozók tőkekészletei és tőkekonverziós stratégiái a szocialista és a poszt szocialista időszakban

Az értelmiség esetében kiemelkedően fontos összekötő társadalmi tőkével szemben az 1960-as évektől kezdődően a szocialista vállalkozók a megkötő társadalmi tőkét mobilizálva hozták létre családi mezőgazdasági vállalkozásaikat, és működtek a háztáji gazdaságot. A rendszerváltással azonban nem a szocialista vállalkozók, hanem a privatizációban résztvevő külföldi működő tőke, illetve ezzel párhuzamosan az összekötő és összekapcsoló társadalmi tőke konverzió révén a privatizációban részt vevő hazai szereplők kerültek előtérbe. Őket hívják Szelényi és szerzőtársai neopatrimoniális vállalkozóknak.¹⁵ Jellemző rájuk, hogy a piacosság ideológiája által nyújtott biztosíték garantálta tulajdonszerzésüket és támogatta üzleti tevékenységüket.

Az összekapcsoló társadalmi tőke felhalmozásának és befektetésének legújabb példáját a neoprebendialis vállalkozók csoportja jelenti a 2010 utáni magyar gazdaságban.¹⁶ A neopatrimoniális vállalkozókkal szemben rájuk az jellemző, hogy mivel a tulajdonjogi viszonyok elbizonytalanítása révén kerültek előnybe, a bizonytalanság saját tulajdonosi pozícióikat és üzleti tevékenységüket is áthatja.

Kitekintés: értelmiségiek és vállalkozók a redisztribúció és a piac erőterében

Fenti elemzésünk eredményeit visszahelyezve a Szelényi Iván életművében központi szerepet játszó makroszociológiai színterek egyikére, feltehetjük a kérdést: annak fényében, hogy a redisztribúció a szocializmus után jelentősen visszaszorult,¹⁷

¹⁵ Csillag & Szelényi (2015)

¹⁶ Csillag & Szelényi (2015)

¹⁷ Az egykori szovjet blokk európai területein a rendszerváltó társadalmaknak három típusa különíthető el abból a szempontból, mennyire szorult vissza a redisztribúció a piachoz képest: legerőteljesebben a balti országok esetében releváns az ún. neoliberalis rezsimekben, kevésbé a visegrádi országok jellemzésére alkalmas ún. beágyazott neoliberalizmusban, és legkevésbé a szlovén ún. neokorporativizmusban (Bohle & Greskovits 2012). A másik póluson Kína helyezkedik el, ahol a neoliberalizmus piacosságának rendszerváltó hatása a legkevésbé érvényesült, és Oroszországban is csak módjával (Kolosi & Szelényi 2010: 289).

4. táblázat. A vállalkozók tőkei és konverziós stratégiái az 1970-es évektől a 2010-es évekig

	kulturális tőke	megkötő TT	összekötő TT	összekapcsoló TT	gazdasági tőke
szocialista vállalkozók, 1970-es, 1980-as évek	vállalkozói ismeretek a családi hagyományok révén	családi kohézióból adódó megkötő TT befektetés: háztáji és mezőgazdasági családi vállalkozás	piaci, üzleti kapcsolatok		a szocialista mezőgazdaságban szerzett munkajövedelem kiegészítése a háztájiból és/vagy családi vállalkozásból szerzett tőkejövedelemmel
egykori szocialista vállalkozók az 1990-es években	vállalkozói ismeretek a családi hagyományokból és a szocialista vállalkozóként szerzett tapasztalatok alapján, nem adekvát a neoliberais piacositás első évtizedében		piaci, üzleti kapcsolatok ellehetetlenülése		a szocialista mezőgazdasági üzemek összeomlásával a munkajövedelmek kiesése, a tőkejövedelmek eltűnése
neopartimoniális posztszocialista vállalkozók, 1990-es, 2000-es évek	szaktudás, főként mérnöki, menedzseri		cégalapítás összekötő társadalmi tőke befektetésével (barátok, évfolyamtársak, kollégák)	külföldi tulajdonoshoz fűződő kapcsolat révén tulajdonszerzés (menedzseri állomással); volt szocialista vállalat privatizálása állami hitellel; 2004 után: a vállalkozások számára elérhető fejlesztési források lehívása, felhasználása projektekben	jó piaci teljesítmény, illetve hatékony fejlesztési forrás lehívás esetén tőkejövedelmek
neoprebendialis posztszocialista vállalkozók, 2010-es évek		megkötő társadalmi tőke konverzió: állami koncesszióban lévő vállalkozási lehetőség megragadása családi vállalkozásban		kormányzati támogatással megszerzett és törvényileg védett vállalkozási jogosultság (pl. trafik); kormányzati támogatással megszerzett vagyontárgyak, vállalkozások	állami megrendelések; hatékony fejlesztési forrás lehívás esetén tőkejövedelmek

a piac térnyerésének folyamata azonban korántsem tűnik egyirányú utcának,¹⁸ milyen stratégiák állnak nyitva az értelmiségi és a vállalkozói csoportok számára a posztszocialista kapitalizmus kortárs világában?

Az értelmiség két útja rajzolódik ki: a racionális redisztribúció ideológiáját a piacelvű neoliberalizmusra lecserélő értelmiségi csoportok hazai marginalizációja az erős állami kompetenciákat visszaépítő 2010 utáni időszakban sem ideológiai szempontból, sem a strukturális kényszerek tekintetében nem tűnik elkerülhetőnek. A piaci dimenzióba való közvetlen becsatlakozásuk pedig viszonylag szűk mezsgyén, kreatív osztályként a kulturális iparban tud megvalósulni, ott viszont a globális gazdaság kontextusában. Az újra megerősödő állami redisztribúció, főként annak projektesített, európaizált változata¹⁹ azonban közvetlen kihívást jelent az értelmiségiek államból teljesen ki nem ábrándult csoportjai számára. Kérdés, hogy köreikben kollektív stratégiává válik-e az összekapcsoló társadalmi tőke felhalmozása és konverziója a projektosztály,²⁰ a *policy* osztály, avagy a politikai osztály pozícióira.

A vállalkozók estében, paradox módon, nem a piac, hanem az újra erősödő redisztribúció ígér előnyöket manapság. Az egykoron a megkötő társadalmi tőke konverziójára építő szocialista mezőgazdasági családi vállalkozások a szocialista redisztribúció átalakulását és a piacosítást ugyan nem élték túl, azonban az európai csatlakozási folyamat és az uniós tagság mezőgazdaság- és vidékfejlesztési keretrendszere új lendületet adott a mezőgazdasági családi vállalkozásoknak. Ezen strukturális lehetőségek mellett azonban olyan kényszerek is hatnak, amelyek nem a családi gazdaságoknak, hanem a nagyüzemi mezőgazdaságnak kedveznek.²¹

A piac megrendülését hozó 2008-as gazdasági válságot követően a 2010-es évek vállalkozók széles körét helyzetbe hozó hazai politikája a redisztribúció megerősödése mellett ment végbe, kikezdve a vállalkozók piaci iránti elköteleződését.

Mindezek a fejlemények előrevetítik Szelényi Iván újabb trilógiájának alapproblémáit.

Hivatkozott irodalom

- Bohle, Dorothee & Béla Greskovits (2012), *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. London: Cornell University Press.
- Bourdieu, Pierre (1984), *Distinction: A Social Critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.

¹⁸ Csillag & Szelényi (2015)

¹⁹ Gerő & Kovách, 2015.

²⁰ Kovách (2007), Kovách & Kucserova (2006, 2009)

²¹ Kovách (2016)

- Bourdieu, Pierre (1986), „The forms of capital”. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood: 241-258. Magyarul. Pierre Bourdieu, 1998. Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Lengyel György & Szántó Zoltán (szerk.), *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest: Aula.
- Csillag, Tamás & Iván Szelényi (2015), „Drifting from liberal democracy: Traditionalist/neoconservative ideology of managed illiberal democratic capitalism in post-communist Europe” *Intersections. East European Journal of Society and Politics*. Vol. 1, no. 1. <<http://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/28>>. Letöltve 2017.10.15.
- Eyal, Gil, Iván Szelényi & Eleanor Townsley (1998), *Making capitalism without capitalists. The Ruling Elites in Eastern Europe*. London: Verso.
- Field, John (2003), *Social Capital*. London: Routledge.
- Füzér, Katalin (2015), „A bizalom társadalomelmélete és a társadalmi tőke szociológiaelmélete” *Századvég*, 2015 (4): 5-16.
- Füzér, Katalin (2016), Social theory of trust and the sociological theory of social capital. *Belvedere Meridionale*, 28 (1): 132–139.
- Gerő Márton & Kovách Imre (2015), Struktúrák, egyenlőtlenségek és hálózatok. *socio.hu*, 2015 (3): 17-43.
- Halpern, David (2005), *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Kolosi Tamás & Szelényi Iván (2010), *Hogyan legyünk milliárdosok? – avagy a neoliberális etika és a posztkommunista kapitalizmus szelleme*. Budapest: Corvina
- Konrád György & Szelényi Iván (1978), *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Bern-Párizs: Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.
- Konrád György & Iván Szelényi (1979), *The intellectuals on the road to class power. A sociological study of the role of the intelligentsia in socialism*. Brighton: Harvester Press.
- Konrád György & Szelényi Iván (1989), *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Budapest: Gondolat.
- Kovács Imre (2007), A fejlesztéspolitika projektjesítése és a projektosztály. *Szociológiai Szemle*, 2007 (3-4): 214-222.
- Kovács, Imre & Eva Kucerova (2006), „The project class in Central Europe: The Czech and Hungarian cases.” *Sociologica Ruralis*, 2006 46: 3-21.
- Kovács, Imre & Eva Kucerova (2009), „The Social context of project proliferation – The rise of the project class” *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2009 11 (3): 203-220.
- Kovács Imre (2016), *Földek és emberek. Földhasználók és földhasználati módok Magyarországon*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Szelényi Iván, Manchin Róbert, Juhász Pál, Magyar Bálint, Bill Martin (1988), *Socialist Entrepreneurs. Embourgeoisement in rural Hungary*. Madison: University of Wisconsin Press.

- Szelényi Iván (Manchin Róbert, Juhász Pál, Magyar Bálint, Bill Martin közreműködésével), (1992), *Harmadik út? Polgárosodás a vidéki Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szelényi Iván & Konrád György (1969), *Az új lakótelepek szociológiai problémái*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szelényi, Iván (2002), „An Outline of the Social History of Socialism or an Auto-critique of an Auto-critique.” *Research in Social Stratification*. 2002 Vol. 19: 36-65.
- Szelényi, Iván (2016a), „Socialist Entrepreneurs Revisited: An Introduction to the Chinese Edition of Socialist Entrepreneurs”, in Ivan Szelenyi: *Socialist Entrepreneurs*. In Chinese. Beijing: Academy of Social Sciences.
- Szelényi Iván (2016b), „A »második *Bildungsbürgertum*-projekt« virágzása és hanyatlása” in Morcsányi Géza & Tóth István György (szerk.) *A magyar polgár*. Budapest: Magvető: 37-46.
- Woolcock, Michael (2001), „The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes” *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, 2 (1): 1–17.